

Beszámoló a Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottság 2014. évi tevékenységéről

1. A bizottság az MTA I., a II., a III., a IV., az V., a VI., a VII., a VIII., a IX., a X. és a XI. osztályának közös testülete

Az állandó bizottság tisztségviselői: elnök: *Keszler Borbála*, társelnök: *Grétsy László*, titkár: *Tóth Etelka*. Az állandó bizottság létszáma: 29 fő, ebből akadémikus: 10 fő, közgyűlési képviselő: 12 fő, az MTA doktora/tudomány doktora: 8 fő, kandidátus: 3 fő, PhD-s: 6 fő. Minősítés nélküli tag: 2 fő.

Az állandó bizottság munkabizottsága. A bizottság tagjaiból egy szűkebb (11 tagú) albizottság alakult Keszler Borbála vezetésével, melynek további tagjai: Antalné Szabó Ágnes, Földi Ervin, Gerstner Károly, Heltainé Nagy Erzsébet, Hőnyi Ede, Laczkó Krisztina, Mártonfi Attila, Siptár Péter, Tóth Etelka, Zimányi Árpád.

A tudományos bizottság ülései. 2014-ben az állandó bizottság 1 ülést tartott: 2014. július 8.; a munkabizottság 15 [+1] alkalommal tanácskozott: 2014. január 8., 2014. január 27., 2014. február 5., 2014. február 18., 2014. február 24., 2014. március 3., 2014. április 16., 2014. április 22., 2014. április 28., 2014. június 18., 2014. július 15., 2014. szeptember 4., 2014. október 3., 2014. december 5., 2014. december 18., [2015. január 8.]. – Az ülések helyszíne minden alkalommal: az ELTE Bölcsészettudományi Kara (1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A II. emelet).

A Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottság fő feladata 2014-ben *A magyar helyesírás szabályai* 12. kiadásával kapcsolatban felmerült apróbb ellentmondások és problémák megoldása, valamint a kézirat lezárása volt. Ezt a feladatot a bizottság elvégezte az alábbiak szerint.

2014. január 8. A Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottság 2013. december 3-án tartott ülésére érkezett javaslatok megvitatása. Döntések a vitás kérdésekben.

2014. január 27., február 5., február 18., február 24., március 3. A szabályzat szövegének utolsó ellenőrzése. Az apróbb szerkesztési, fogalmazási és stilisztikai hibák kijavítása. – Az (előzetesen kiküldött lista alapján) az *-ú/-ű, -jú/-jű* végű szerkezetek áttekintése és helyesírásuk összehangolása.

2014. április 16., április 22., április 28. Ágoston Mihály nyugalmazott egyetemi docens (Újvidékről) önként vállalkozott arra, hogy végignézi a szabályzat szövegét. Az általa javított változatot alaposan megvittattuk. Több szövegezési javaslatot elfogadtunk.

2014. június 18. A félév során végrehajtott változtatások bevezetésének ellenőrzése a legújabb lenyomatban. A tárgymutató összeállítása az előzetesen kiküldött javaslat alapján.

2014. július 8. A Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottságának ülése. Az ellenőrzés során a legutóbbi teljes ülés óta felmerült problémák és változtatási javaslatok előterjesztése és jóváhagyása a teljes bizottsági üléssel. Megállapodás született a szabályzat tipográfiai tervéről (ne legyen színes, ragaszkodjunk a régi, egyszerű formához, de jelöljük a változásokat, vagy adjuk ki külön füzetben). A tárgymutató bemutatása és megszavazása.

2014. július 15. Az előszó alapelveinek meghatározása és megfogalmazása. A szövegek szerint rendezett szótári anyag áttekintése, ennek alapján a hibák kijavításának megkezdése.

2014. szeptember 4., október 3. Az előszó és a használati útmutató véglegesítése. A szabálypontokra rendezett teljes szótári anyag áttekintése. Egyes szavak hibás besorolásának kijavítása.

2014. október 20-án Keszler Borbála elnök beszámolt az I. Osztályban a szabályzat munkálatairól és a kész szabályzatról. Az I. Osztály elnöke, Kertész András lektori bizottságot (Siptár Péter, Lengyel Klára, Nádasy Ádám) bízott meg a munka felülvizsgálatával.

2014. december 5. A lektori vélemény megtárgyalása. A lektori vélemény javaslatait a bizottság 80%-ban elfogadta.

Az I. Osztály 2014. december 8-i ülésén a lektori véleményt és a lektori véleményre adott választ meghallgatta és elfogadta.

2014. december 18. A lektori véleményben javasolt javítások és változtatások elvégzése a kéziratban.

[2015. január 8.] A még függőben maradt apróbb lektori megjegyzések áttekintése.

A jóváhagyott javaslatok beépítése a műbe az ülést követően megtörtént.

A Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottság albizottsága: Az Orvosi Nyelvi Munkabizottság, amelynek megalakulásáról, feladatairól szóló összefoglalást az *1. sz. melléklet* tartalmazza.

2. A bizottság tagjainak elismerései (díjak, kitüntetések) 2014-ben

A bizottság több tagja részesült 2014-ben rangos kitüntetésben, személy szerint:

- Keszler Borbála: Révai Miklós-díj;
- Pócs Tamás: Széchenyi-díj; valamint Felsőtárkány község díszpolgára kitüntető cím;
- Szathmári István: Kazinczy ezüst emlékérem;
- Tóth Etelka: Magyar Nyelvőr-díj.

3. Egyebek

A Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottság tevékenységének középpontjában 2014-ben is az akadémiai helyesírási szabályzat készülő, 12. kiadásával kapcsolatos munkálatok álltak. A bizottsági állásfoglalások változatlanul osztályközi szoros együttműködésben alakultak ki, továbbá egyedi munkákban, különböző fórumokon, konferenciákon tartott előadásokban is megjelentek. Ilyen előadást tartott többek között:

- Antalné Szabó Ágnes a Budapesten rendezett Simonyi Zsigmond fővárosi helyesírási versenyen 2014. április 5-én *A magyar helyesírásról és tanításáról* címmel, valamint New Yorkban, az Amerikai Magyar Iskolák Találkozóján 2014. június 14-én *A helyesírás tanításának pedagógiája* címmel;
- Bősze Péter a Semmelweis Egyetemen oktatott tantárgy, *A magyar orvosi nyelv* keretében;
- Gósy Mária az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszéke által rendezett Generációk nyelve konferencián 2014. november 27–28-án *A hangzásidő és a megakadásjelenségek hatása az életkorbecslésre*, valamint *Az életkor hatása a beszéd egyes tervezési folyamataira* címmel;
- Heltainé Nagy Erzsébet az MTA Nyelvtudományi Intézetében 2014. november 20-án *Nyelvi változások – nyelvi tanácsadás* témában;
- Keszler Borbála a Simonyi Zsigmond Helyesírási Verseny országos döntőjén 2014. május 24-én *A helyesírási szabályzat 12. kiadásáról* címmel;
- Laczkó Krisztina a Diszlexiás Gyermekekért Egyesület írás- és helyesíráskészség fejlesztésének szakmai napján 2014. november 9-én *Helyesírási rendszerünk egy egyetemi felmérés tükrében* címmel;
- Nyomárkay István 2014 februárjában az MTA Bölcsészettudományi Intézetének szervezésében rendezett magyar–horvát szellemi és nyelvi kapcsolatokkal foglalkozó konferencián, az ELTE BTK Szlav Filológiai Intézete által a horvát szak 120 éves fennállását ünneplő tanácskozáson, valamint 2014 novemberében a nyelvi udvariasság és a megszólítások rendszeréről szervezett konferencián plenáris előadóként;
- Tolcsvai Nagy Gábor 2014. szeptember 18–20-án a Nyitrán rendezett 18. Élőnyelvi konferencián *Folyamatos szentendézis: jelen idejű magyar alakulástörténet* címmel;
- Tóth Etelka 2014. szeptember 22-én a Nemzetközi Kapcsolatok Moszkvai Állami Egyetemén *A magyar tulajdonnevek helyesírása* témában;
- Zimányi Árpád a magyar nyelv hetének országos megnyitóján 2014. április 16-án, Szombathelyen *Nyelvváltozásunk irányai a 21. század elején* címmel.

A bizottság osztályközi jellege révén folyamatos kapcsolatot tart az MTA osztályaival, szoros kapcsolatot ápol a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium keretében működő Földrajzinévbizottsággal (amelynek tagja Gerstner Károly és Keszler Borbála is). Hatékonyan működik együtt a Magyar Nyelvtudományi Társasággal, amelynek vezetőségében, illetve választmányában a bizottság tagjai közül többen vannak jelen. Ennek az együttműködésnek fontos eredménye, hogy 2014-ben elkészült a Magyar Nyelvtudományi Társaság százéves történetét leíró mű, amelynek szerzője Szathmári István. – A bizottság tagjai más nemzetközi és akadémiai testületek munkájában is részt vesznek, így például Bősze Péter a European Academy of Gynaecological Cancer, Csiszár Imre az IEEE Information Theory Society Shannon Award Committe tagja, Gósy Mária a Nemzetközi Fonetikai Társaság főtíkára, valamint az IPA elnökségének tagja, illetve a Magyar Fonetikai Fonetikai és Logopédiai Társaság alelnöke, Keszler Borbála és Kiss Jenő az MTA Anyanyelvünk Európában Elnöki Bizottságának a tagja. Nyomárkay István 2014 májusig az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának osztályelnök-helyettese volt két cikluson át. Prószyk Gábor ugyancsak több nemzetközi (pl. ELRA, STEVIN) és magyar testület (pl. MANYE) vezetőségének tagja, elnöke. Emellett többen segítik munkájukkal többek között az Irodalomtudományi Bizottság, a Klasszika-filológiai Bizottság, a Könyv- és Folyóirat Bizottság, a Nyelvtudományi Bizottság, a Magyar Nyelvészeti Munkabizottság, a Szótári Munkabizottság, valamint az OTDT Tanulás- és Tanításmódszertani-Tudástechnológiai Szakmai Bizottság tevékenységét.

A bizottság sokat tesz a határon túli magyar tudományossággal való kapcsolatok ápolásáért. Tagjai közül többen vannak jelen határon túli felsőoktatási intézmények tudományos bizottságaiban, kutatócsoportjaiban, és részt vesznek a hallgatók oktatásában is.

A bizottság tagjai (köztük: Antalné Szabó Ágnes, Heltainé Nagy Erzsébet, Keszler Borbála, Laczkó Krisztina, Mártonfi Attila, Tóth Etelka, Zimány Árpád) szervezőként folyamatosan segítik, illetve részt vesznek olyan, fiatalok számára rendezett versenyeken (például: Implom József helyesírási verseny, Simonyi Zsigmond helyesírási verseny, Eötvös József országos középiskolai szónokverseny, Kossuth-szónokverseny, Nagy J. Béla országos helyesírási verseny, országos középiskolai tanulmányi verseny magyar nyelvi bizottsága), amelyeknek célja a magyar nyelv értékeinek megőrzése. A bizottság tagjai folyamatosan tevékenykednek a tudományos utánpótlás nevelésében: a felsőfokú képzésben, a PhD-képzésben és az akadémiai fiatal kutatók támogatásában. A bizottsági tagok közül többen különböző egyetemeken habilitációs bizottságok és doktori iskolák tagjai, több esetben vezetői (így például Gósy Mária, Keszler Borbála, Prószyk Gábor, Siptár Péter, Tolcsvai Nagy Gábor); PhD-témavezetők, TDK-dolgozatok irányítói, szakirányú szakdolgozatok vezetői; rendszeresen látnak el opponensi, bizottsági tagsági feladatokat; kutatócsoportokat, konferenciákat szerveznek PhD-hallgatók és fiatal kutatók részvételével. A bizottság jó kapcsolatban áll a fiatalokat külön is támogató Anyanyelv- és Szóhasználati Szövetséggel (amelynek tiszteletbeli elnöke Grétsy László).

A bizottság tagjai közül többen vesznek részt különböző folyóiratok, periodikák szerkesztői munkájában. Így többek között a nyelvtudomány hazai és nemzetközi eredményeinek közzétételét, a pedagógusok tájékoztatását és a nyelvművelői feladatok ellátását egyaránt célul kitűző *Magyar Nyelvőr* szerkesztőbizottságában tevékenykedik: Keszler Borbála (1993 óta főszerkesztő), Grétsy László, Heltainé Nagy Erzsébet, Kemény Gábor, Laczkó Krisztina, Tolcsvai Nagy Gábor. Továbbá – *Magyar Nyelv*: a szerkesztőbizottság tagjai Kiss Jenő, Nyomárkay István, Siptár Péter, Szathmári István; *Magyar Orvosi Nyelv*: Bősze Péter (alapító főszerkesztő), Grétsy László, Keszler Borbála, Kiss Jenő, Laczkó Krisztina, Prószyk Gábor; *Beszédkutatás*: Gósy Mária főszerkesztő, Siptár Péter szerkesztőbizottsági tag; *Acta Linguistica Hungarica*: Siptár Péter a szerkesztőbizottság tagja; *Govor*, valamint *Journal of the International Phonetic Association*: Gósy Mária a szerkesztőbizottság tagja; *Alkalmazott Nyelvtudomány*: Gósy Mária és Prószyk Gábor a szerkesztőbizottság tagjai; *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*, valamint *Magyartanítás*: Zimányi Árpád a szerkesztőbizottság tagja; *Névtani Értesítő*: Gerstner Károly, Laczkó Krisztina szerkesztőbizottsági tagok; *Édes Anyanyelvünk*: Grétsy László felelős szerkesztő, Heltainé Nagy Erzsébet, Kemény Gábor a szerkesztőbizottság tagjai; *Anyanyelv-pedagógia*: Antalné Szabó Ágnes főszerkesztő, Laczkó Krisztina, Tóth Etelka a szerkesztőbizottság tagjai; *Filologia.hu*: Nyomárkay István alapító főszerkesztő, Gósy Mária, Keszler Borbála, Kiss Jenő a tanácsadó testület tagjai; *Annales Sectio Linguistica*, valamint *Studia Linguistica Hungarica*: Tolcsvai Nagy Gábor főszerkesztő; *Finno-Ugric Languages and Linguistics*: Siptár Péter a szerkesztőbizottság tagja; *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*: Nyomárkay István főszerkesztő; *Kroatologija*:

Nyomárkay István a szerkesztőbizottság tagja; *Lexikográfiai füzetek*: Gerstner Károly, Prószéky Gábor a szerkesztőbizottság tagjai; *Élet és Tudomány*: Grétsy László a tudományos tanácsadó testület tagja. Emellett olyan rangos, nemzetközi és hazai nem nyelvészeti folyóiratok szerkesztőbizottságában is jelen vannak a bizottság más akadémiai osztályainak képviselői, mint például az *Acta Botanica Hungarica*, a *Polish Botanical Journal*, illetve a *Journal of Plant Development*, amelyeknek szerkesztőbizottsági tagja Pócs Tamás, a *CME Journal of Gynecologic Oncology* vagy a *European Journal of Gynaecological Oncology*, amelyeknek főszerkesztője Bősze Péter, továbbá az *Acta Mathematica Hungarica* és a *Studia Scientiarum Mathematicarum Hungarica*, amelyeknek a szerkesztőbizottságában tevékenykedik Csiszár Imre; az *Acta Biologica Plantarum Agriensis*, amelynek főszerkesztője Pócs Tamás, a *Nőgyógyászati Onkológia*, amelynek alapítója és főszerkesztője Bősze Péter.

E felsorolás nem tudott és nem is kívánt teljességre törekedni. A bizottsági tagok munkájának egy-egy részletével bemutatott társadalmi szerepvállalása és a tudományos életben folytatott tevékenysége azonban feltételezésünk szerint megalapozottan bizonyítja a Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottság szerteágazó és hatékony működését, amellyel a magyar nyelv értékeinek megőrzését hivatott szolgálni.

Tóth Etelka
a bizottság titkára

1. sz. melléklet

Megalakult az MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottságának Orvosi Nyelvi Munkabizottsága

Alakuló ülés: Magyar Tudományos Akadémia, 2014. június 25.

Jegyzőkönyv

Bősze Péter beszámolt a következőkről:

Tavaly meghívást kaptam az Orvosi Tudományok Osztályától, hogy röviden számoljak be a magyar orvosi nyelv helyzetéről az osztályülésen. Egyebek mellett javasoltam, hogy az Orvosi Tudományok Osztálya hozza létre a Magyar Orvosi Folyóiratok és Könyvek Szerkesztői Bizottságát azért, hogy a magyar orvosi nyelvért tett erőfeszítések elterjedjenek. Később az MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottságának elnöke, Keszler Borbála professzor asszony értesített, hogy a Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya fontolgatja az Orvosi Nyelvi Bizottság felállítását az Orvosi helyesírási szótár megújítására. Végül, hosszabb folyamat eredményeként a téma több tudományos osztályhoz tartozó szakértő részvételével, a Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottság Orvosi Nyelvi Munkabizottságaként hagyta jóvá a bizottságot. A Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya, valamint az Orvosi Tudományok Osztálya jelölte ki a munkabizottság tagjait:

Orvosi Tudományok Osztálya	Besznyák István, az MTA rendes tagja
	Bősze Péter, az orvostudományok doktora (elnök)
	Eckhardt Sándor, az MTA rendes tagja
	Lapis Károly, az MTA rendes tagja
	Palkovits Miklós, az MTA rendes tagja
	Sótonyi Péter, az MTA rendes tagja
	Telegdy Gyula, az MTA rendes tagja
	Veres Gábor, az MTA doktora

Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya Keszler Borbála, az MTA doktora
Kuna Ágnes PhD
Laczkó Krisztina PhD
Mártonfi Attila PhD
Prószéky Gábor, az MTA doktora
Siptár Péter, az MTA doktora

Az alakuló ülés

Résztevők: Besznyák István, Bösze Péter, Eckhardt Sándor, Keszler Borbála, Kuna Ágnes, Mártonfi Attila, Prószéky Gábor és Kiss Jenő meghívott előadó

Bevezetőül **dr. Kiss Jenő professzor, akadémikus** tartott előadást *A magyar orvosi nyelv és az anyanyelv* címmel.

Részletek az előadásból

„Miért is fontos számunkra a szaknyelvi kérdés?” – vetette fel az előadó. A magyar nyelv versenyképességének megtartása azon a szinten dől el, hogy a magas kultúrájú területeket nyelvi értelemben versenyképesnek tudjuk-e tartani, vagy azzá tudjuk-e fejleszteni. Tehát attól függ a magyar nyelv sorsa, hogy a mindenkori magyar értelmiség tisztában van-e az anyanyelv iránti felelősségével. Egy kutatóorvos nyilatkozatát idézve, a nyelvre vonatkoztatva állapította meg, hogy ha valaki segíthet, akkor az már nemcsak lehetőség, hanem felelősség is. Ezt nyelvi értelemben kibővítve úgy magyarázta: ha tisztában vannak azzal, hogy képesek lehetnek segíteni, kötelességük azt megtenni.

Az értelmiség három sajátos rétege van szoros kapcsolatban az anyanyelvvél: az orvostársadalom, a tanártársadalom és a lelkesítársadalom. Mindhárom vizsgálatának tárgya az ember, akihez csak úgy lehet közelíteni, ha ezt lehetőség szerint az anyanyelvén teszik, mivel a nyelvközösség nagyobb része nem tud olyan jól idegen nyelven, hogy azon beszéljenek, tehát anyanyelven kell felvenni velük a kapcsolatot.

Az orvostudomány történetében a 19. század nagyon izgalmas volt nyelvi értelemben is. 1831-ben indult az *Orvosi Tár* című folyóirat, Bugát Pál és Schedel Ferenc szerkesztette, utóbbi Toldy Ferenc néven kitűnő irodalomtörténész lett, és a Magyar Tudományos Akadémiának főtitkára is volt. Kiss Jenő idézett a folyóiratból:

„Mi, orvosok is iparkodjunk a nemzeti nyelvet komolyabb tanulmányaink eszközévé tenni [...] ám ehhez az orvosnak a magyar orvosi nyelvet éppen úgy újra kell tanulnia, mint tanulta egykor a deák orvosi nyelvet” (Bugát Pál – Schedel Ferenc: *Orvosi Tár*, 1831. Idézet a Bevezetéből).

Ehhez hozzáfűzte, hogy a kitűzött cél érdekében tettek is. Egy év múlva megjelent a deák–magyar és magyar–deák orvosi szótár. A magyar orvostársadalom elkezdte tanulni a magyar orvosi nyelvet. 1857-ben, amikor az *Orvosi Hetilap* elindult, a szerkesztőknek már nem kellett azon töprengeniük, hogy latinul vagy magyarul jelenjenek meg a cikkek, addigra a magyar orvosi nyelv olyan állapotba került, hogy tanulmányok írására is volt lehetőség.

Egy másik történeti példa 1841-ből, amikor a Budai Helytartótanács azzal a kérdéssel fordult a Királyi Egyetemhez, hogy készen állnak-e a magyar nyelvű oktatásra. Megkérdezték erről az orvosi fakultást, a jogi fakultást és a bölcsészfakultást. Az orvosi fakultás volt az egyetlen, amely határozott igennel válaszolt. A jogászok is igent mondtak, de hangsúlyozták, hogy a szaknyelvvél gondok lesznek, ha bevezetik a magyar nyelvű oktatást. Egyedül a bölcsészkar mondta azt, hogy nem kell bevezetni a magyar nyelvű oktatást. Csak egyetlen professzor volt a bevezetés mellett. Ebből is látszik, hogy melyik szakma tartott közvetlen kapcsolatot vizsgálata tárgyával.

A tudomány művelése nem önmagában való dolog, hanem egy szűkebb közösség hasznára művelendő, de ugyanakkor a tudománynak az egész emberiség hasznát kell szolgálnia. Ha a tudomány művelői közel kerülnek e felelősséghez, akkor az anyanyelv kérdésében is felelősen viselkednek. Az értelmiség tehát felelős az anyanyelvéért. Ez nem jelenti azt, hogy vadul magyarosítani kell,

hanem azt, amit a 19. században az Akadémia is világosan meghatározott, hogy ahol lehet, magyarul kell megfogalmazni a fogalmakat, ahol pedig ez nem lehetséges, ott természetesen át kell venni az idegen szavakat, de azokat hangalakilag és alakilag honosítani kell. Az értelmiségnek irányítania kell a saját szaknyelve alakulását. A szaknyelvek szókészletének jelentős része tudatos szóalkotás eredménye.

Kiss Jenő egy 1997-ben megjelent, orvostól származó idézetből olvasta fel a következőket: „Ha az impaktfaktorok kényszerű fetiszizálása mellett nem félünk színvonalas magyar közlésekre bátorítani, ha párbeszéd van az elméleti szuperspecialista és a sokoldalú gyakorló orvos között, akkor talán mérsékelhető az orvostársadalom tudományos, szakmai kettészakadása” (Méhes Károly: Tudós orvosok. *MOTESZ Magazin* 1997/6: 3). Kiss Jenő akadémikus nem tudja, hogy az orvostársadalom ketté van-e szakadva, de jó volna, ha ez nem így volna, és nem is következne be. Ha mégis így van, akkor az anyanyelvi szaknyelv művelése, fejlesztése már nehézségekbe ütközik.

Végezetül, összefoglalásul egy ismert nyelvész gondolatait olvasta fel: „Sem a magyar köznyelvnek, sem a magyar tudományos nyelvnek a története nem befejezett történet, nem lezárult vagy lezárható múlt. Egykori gondok, feladatok, a közmagyar ellenében ható tendenciák – ha más tartalommal más alakban is, de – újra jelentkeznek, válaszra, új válaszra várnak [...] Az egyik: a 21. században a nyelvi sztrétegződés éppen a szaktudományi nyelvekben mutatkozik meg erőteljesen – még a rokon szakterületek között is. A másik: egyre inkább jelen van a magyar mellett az angol – mint tudományos és közvetítő nyelv, mint modern lingua franca [...] A gond jelen van tehát, s nem kicsi. A nyelvi, tudománytörténeti múlt azonban nemcsak tapasztalatokkal, tanulságokkal is szolgál, de bátorít is. Azt bizonyítja, hogy efféle feladatokkal való küzdelem, a gondot okozó folyamatokba való beavatkozás nem reménytelen. Ha szükséges – kitartó erőfeszítéssel –, lehetséges is” (Pusztai Ferenc: Először magyarul. In: *Pannóniai Féniksz, avagy hamvából fel-támadott magyar nyelv*. Első nyomtatott tudományos könyveink [16–19. század]. Budapest, 2005: 25).

Ezt a néhány mondatot olvasva jutott eszébe Kiss Jenőnek A magyar orvosi nyelv című című tantárgy oktatása – ami a Semmelweis Egyetemen Bösze Péter vezetésével zajlik. Nagyon helyesnek tartotta, hogy a *Semmelweis Egyetem* című lap áprilisi számában méltató tanulmány, cikk jelent meg erről, és jó lenne, ha ennek híre eljutna máshova is. Ezért értett egyet Kiss Jenő Eckhardt professzor javaslatával, hogy vonjanak be másokat is a munkabizottság tevékenységébe, ne csak az orvostudomány és a nyelvtudomány képviselőit.

A magyar orvosi nyelv értékelése (Bösze Péter)

1. A magyar orvosi nyelv művelése elengedhetetlen, amit az alábbi tények, gondolatok is igazolnak:
 - Magyar orvostudomány csak magyar orvosi nyelven létezhet.
 - A magyar orvosi nyelv az orvos munkaeszköze, használata a gyógyítás része.
 - Egyértelmű, félreérthetetlen párbeszéd az egészségügyi szakemberek között csak a magyar orvosi nyelv használatával lehetséges.
 - Jogi szabályzatba foglalták a betegek megfelelő tájékoztatását (Beleegyező nyilatkozat), az orvosi leletek, zárójelentések, értesítések közérthető írását; ez mind csak magyar orvosi szakkifejezésekkel lehetséges.
 - A magyar orvosi nyelv használata társadalmi elvárás: a társadalom tájékoztatása a szűrések, a betegségek, a járványok stb. és az egészségre nevelés kizárólag a magyar orvosi szakszavak használatával valósítható meg.
 - A szaknyelvek, köztük az orvosi szaknyelv, az anyanyelv pillérei. Ha nem felelnek meg a kor igényeinek, azzal a köznyelv is szegényedik, ennek következtében a magyar nyelv versenyképtelenné válhat.
2. Elengedhetetlen a magyar orvosi nyelv helyes és folytonos használata a gyakorlati orvoslásban és az orvosi tudományos munkában is. E nélkül ugyanis a magyar orvosi nyelv alkalmatlanná válhat a magyar orvostudomány művelésére. Éppen ezért lényeges a megfelelő magyar orvosi-biológiai

szakkifejezések használata a mindennapi szóhasználatban, a tudományos közleményekben, értekezésekben, szakkönyvekben és az előadásokon is.

3. A magyar orvosi nyelv mai helyzete

- A magyar orvosi nyelv ma még alkalmas a magyar orvostudomány művelésére, bármely biológiai-orvosi szakfoglalom, szaknév kifejezésére, de némileg hiányos, mert sok idegen szaknévnek és fogalomnak nincs magyar megfelelője.
- A magyar orvosi nyelv helyesírása követi az általános helyesírási szabályokat. Vannak azonban sajátosságai (tartozékbetűk, tartozékszámok, mikrobák neveinek stb. írása); ezek egységesítésre szorulnak.
- A magyar orvosi nyelv használatában számos helytelenség van, úgymint közönséges helyesírási és mondat szerkesztési hibák, túlzott a szükségtelen idegen, főleg az angol szavak használata (melyeknek nem is egységes az írásmódjuk), és burjánzanak a fölösleges rövidítések. Mindez a megértés és az olvashatóság rovására megy.

Hozzászólások

Keszler Borbála (professor emeritus, az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékének volt tanszékvezetője) Kiss Jenő professzor úr nagyszerű és szívhez szóló előadásával kapcsolatban megjegyezte, hogy az orvosok a tanítókkal és a lelkészekkel együtt az említett felelősséget nemcsak a nyelvújítás korában érezték és vállalták fel, hanem már sokkal korábban is, a 16. századtól kezdve. Ennek bizonyítéka, hogy az első magyar nyelvű szakkönyvek orvosi könyvek voltak, így az 1577-ben íródott kéziratos *Ars Medica* Lencsés Györgytől és az első nyomtatott orvosi könyv, a *Pax Corporis* (1690) Pápai Páriz Ferencztől. Mindkét munkának már a címlapja és a bevezetése is mutatja, hogy mennyire szívükön viselték a szerzők az orvos-beteg kapcsolatot. Lencsés György „A szegény tudatlanoknak [...], nem a Bölts emböröknek...”, Pápai Páriz Ferencz (az 1692-es, 2. kiadástól kezdve) a „Házi-Czelédes gazdáknak és Gazdasszonyoknak, kik Városokban és Falukon laknak” szánta művét. Tehát ez a felelősség már megvolt a 16–17. században is, folytatódott a nyelvújítás korában, és reméli, hogy a mai korban tovább fűg folytatódni.

Keszler Borbála a bemutatkozáskor elmondta, hogy 11 éve vezeti a Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottság elnökeként (illetve társelnökeként) *A magyar helyesírás szabályai* 12. kiadásának munkálatait. A szabályzat elkészült. Lektorálásra, majd kiadásra vár. Kutatási területe az orvosi nyelv is, elsősorban történeti szempontból. A régi forrásokat kutatja, és gyűjtögeti azokat a szavakat, amelyek mindenki számára érdekesek és tanulságosak. Ha meg akarjuk újítani a mai orvosi nyelvet, érdemes a régiéek módszereit és eredményeit is tanulmányozni, hiszen sokat lehet tanulni belőlük. Már a 17. században nagyszerű megoldásai voltak a nyelvújítóknak arra, hogy miként magyarítsanak szavakat, kifejezéseket. Jelenleg orvosi szótárt készít (a kezdetektől a nyelvújítás koráig), amely összefoglalja nemcsak a szavakat, hanem a kifejezéseket is. A régi orvosi nyelvvel kapcsolatban azt tartja a legizgalmasabbnak, hogy gyakran körülírásos kifejezésekkel adták vissza magyarul a latin és német szavakat.

Kuna Ágnesnek arra a javaslatára, hogy fontos lenne egy orvosi szövegtár, egy orvosi korpusz felállítása, elmondta, hogy nem olyan könnyű a régi szövegek beszerzése. Szeretett volna nagyon régi, alig ismert könyveket másoltatni, de a könyvtárak nem voltak hajlandók erre.

A tudományos közléssel kapcsolatos vitában rámutatott arra: karriercentrikussá vált az, hogy mindenki próbál elméleti témákban és főleg angolul közölni, pedig a magyar nyelvű közlésnek nagy szerepe van abban, hogy a magyar orvosokat továbbképezzék. Amit angol nyelven jelentetnek meg, az valójában nem is a magyar orvosoknak szól, a legtöbb folyóirathoz hozzá sem jut egy magyar orvos.

A jövőre vonatkozóan megjegyezte, helyes lenne, ha az orvosrezidensek képzésének is kötelező tantárgya lenne *A magyar orvosi nyelv* című tantárgy.

Kuna Ágnes (doktori fokozatát magyar nyelvészetből szerezte, témája a korai, 16. és 17. századi orvosi receptek szövegtipológiai és pragmatikai szempontú elemzése volt) úgy véli, a mai orvosi nyelv jelene nem értelmezhető a múltja nélkül. Tanulmányozza a hatásos orvosi nyelvi tájékoztatás

helyzetét, amelyből megállapítható, hogy a mai orvosi nyelvi kutatások elsősorban az orvos-beteg párbeszédére vonatkoznak.

Fontos lenne szerinte egy orvosi szövegtár, az ún. orvosi korpusz összeállítása, amely sokak kutatását megalapozná. Ez az elektronikus szöveggyűjtemény a magyar nyelvű orvoslás kezdeti szakaszától a mai napig tartalmazná a rendezetten összeállított, jegyzetekkel ellátott, jellegzetes (szak)szövegeket. A rendszeres kutatáshoz, szemléltető szövegekre, többszintű kereshetőségre van szükség, a korai szövegek esetében pedig az eredeti kéziratok is jó kutatási alapot nyújtanak. Példaként említette az angol orvosi nyelvre vonatkozóan Finnországban összeállított, 1375 és 1800 közötti időszakot felölelő elektronikus szöveggyűjteményt, valamint a Malaga-korpuszt, amelyben kéziratok is hozzáférhetők. Amellett érvelt, hogy miért volna fontos egy magyar orvosi nyelvi korpusz létrehozása, és átadott az ülés résztvevőinek egy vázlatot erről a tervről. Elmondta, hogy e szöveg-típus-alapú korpusz nemzetközi szintre emelhetné Keszler professzor asszony eddigi munkáját, és Bősze professzor orvosi helyesírási munkájának is alapját képezhetné.

Beszélt továbbá arról a tapasztalatáról, hogy bizonyos elvek bizonyos szinten működnek, ezért nem ugyanazt kell elvárni az orvos-orvos és az orvos-beteg viszonyban. A tudományos közlésekkel kapcsolatban megállapította, hogy a tudományírásban jól láthatók a felhasználói szintek, és az igényesség jegyében azok, akik magas szinten írnak, valószínűleg részt vennének a magyar nyelvű szaknyelv fejlesztésében is.

Mártonfi Attila (az *Osiris Helyesírás* című kézikönyv egyik szerzője, a Nyelvtudományi Intézet Szótári Osztályának volt munkatársa) szerint abból kell kiindulnunk, hogy a nyelvi formát mindig a kommunikáció célja határozza meg. Nyelvi tekintetben éppen ezért határozottan el kell különítenünk az orvostudomány művelésének nyelvhasználatát a mindennapi gyógyászatétól. A magyar tudomány számára elengedhetetlenül fontos a nemzetközi integráció, és ez ma egyértelműen az angol révén valósulhat meg. A magyar orvostudomány nem maradhat elszigetelt, az is nagyon fontos ugyanakkor, hogy az orvos-páciens kommunikáció minél hatékonyabb legyen. Ez az esetek túlnyomó részében értelemszerűen magyarul zajlik, és ilyenkor fontos figyelembe venni, hogy az adott páciens számára mi az erre leginkább alkalmas szóképzési-fogalmi réteg. Van, hogy – a placebohatást erősítve – a rejtélyesség szolgálja a gyógyulást, ilyenkor elfogadható, sőt akár kifejezetten hasznos lehet a beteg számára érthetetlen latin szavak használata. Ma azonban sokkal inkább ellentétesnek látszó tendenciának vagyunk tanúi: a páciensek részéről nagy az igény a jól körülírt fogalmi tudásra mind a diagnózis, mind a prognózis terén. A megértést gátolhatják az idegen eredetű szavak is, de ugyanígy okozhatnak megértési nehézséget régies, tájnyelvi vagy választékos stílusértékű belső keletkezésű szavak is – a megértés nem etimológiai kérdés. Mindezen túl: semelyik nyelvet nem kell féltetni az idegen szavak beáramlásától, ezek ugyanis nem jelentenek semminemű veszélyt az adott nyelvre nézve (az angol nyelv él talán a nyelvek közül a legtöbb idegen eredetű szóval, mégsem merül fel a nyelvhalál lehetősége). Látjuk tehát, hogy van egy felület, amely az angol nyelvű kommunikációt igényli: ez a nemzetközi tudományos élet. Van egy olyan felület is, ahol az orvosnak magyarul kell beszélnie, ráadásul úgy, hogy egy iskolázatlanabb páciens is megértse. Minthogy mindkét felület létezésén mindkét igény jogos, szükség van egy belső nyelvi átalakító eszközre. A bizottságnak itt van a fő feladata: e két külső felület között létrehozni ezt a belső átalakító egységet az orvostársadalmon belül, de nyelvészeti segédlettel.

Eckhardt Sándor (akadémikus, az Országos Onkológiai Intézet volt főigazgatója) – Harminc éve tagja az *Orvosi Hetilap* szerkesztőségének, és véleménye szerint fel kellene használni a lapot arra, hogy megismertessék a munkabizottság osztályközi jellegét. Ne csak az orvostudomány és a nyelvtudomány, hanem más tudományágak, például a vegyészet, a geológia képviselőit is vonják be a munkabizottság tevékenységébe. A technológia gyorsabban fejlődik, mint a nyelv, ezért a munkabizottságnak időnként át kellene tekintenie a helyzetet, hogy a legújabb angol szakkifejezéseknek is legyen magyar megfelelőjük.

Magyarországon az impaktfaktor miatt nehéz teljesíteni, és aki meg akar élni, annak angolul kell közölnie. Óriási az ellentét a közlési kényszer és a magyar orvosi nyelv fejlesztésének feladata között. Ez nemcsak az orvosi nyelvre vonatkozik, hanem a vegyészeti, geológiai területre is. Nagy a felelősség ebben a világtendenciában a magyar nyelv iránt.

Prószéky Gábor (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai és Bionikai Karának egyetemi tanára, dékánhelyettes; nevéhez fűződik az első magyar és legtöbbször használt helyesírási program kialakítása) – A PhD-hallgatói közül többen a Semmelweis Egyetemmel közösen végzik a beteglapok elektronikus feldolgozását. Azokon minden megtalálható, a nem létező normáktól való eltérések is. Jó lenne megszüntetni azt a helyzetet, hogyha valaki kap egy orvosi leletet, akkor azt csak orvos ismerőse segítségével tudja megérteni.

A tudományos közléssel kapcsolatban úgy vélte, hogy az igényességük révén lehet azokra hatni, akik komoly hatásmutatóval írnak, ha van, ahol magyarul is közölhetnek. Az oktatásról pedig: bár jó lenne, ha minden orvos tanulná azt, ami itt elhangzott, de a megvalósíthatóság szempontjából azt kellene talán képviselni, hogy a családorvosnak mindenképpen szükséges az orvosi nyelvet tanulnia, a kutatóorvosnak pedig nem feltétlenül.

Az orvosi nyelvi szöveggvűjteményt, a korpuszt, rendkívül fontosnak tartja. Az első két évben azt lehetne felmérni, hogy milyen anyagokat kaphatna meg a munkabizottság, miket digitalizálhatna és vihetne be ebbe az orvosi szövegtárba. Lehetne rendszerezve elindulni: a régi szövegeknél nincsenek szerzői jogi gondok, kérdés, hogy a 19–20. század orvosilag már kevésbé használható, ugyanakkor nyelvileg nagyon fontos dokumentumai mennyire érhetőek el, mert azok már elég jól olvashatók. Anyagilag viszonylag kisebb tétel lenne, ha ezek számítógépbe kerülnének. Meg kellene vizsgálni, hogy a 20. század közepétől mostanáig a Medicina, az Akadémiai Kiadó meg a többiek által kiadott orvosi művek mennyire dolgozhatók föl ilyen szempontból, ez jogi kérdés. Szerinte ez lenne az első két év feladata, kibányászni, hogy milyen anyagokat lehetne megkapni. Vélhetően az *Orvosi Hetilap* valamennyi cikke rendelkezésre áll elektronikusan is.

Célkitűzések (Bősze Péter)

Teendők az első két évben

- Orvosi helyesírási és nyelvhasználati útmutató
A könyvön Laczkó Krisztinával dolgozunk ötödik éve; 90–95%-ban elkészült. Kiadása a magyar helyesírási szabályzat 12. kiadásának végső elfogadására vár. A kéziratot a bizottság tagjai elektronikus formában megkapják ellenőrzésre és jóváhagyásra. A cél: az MTA jóváhagyásának az elérése.
- Új Orvosi helyesírási szótár
Az érvényben lévő *Orvosi helyesírási szótár* 1992-ben jelent meg Fábián Pál és Magasi Péter főszerkesztésében. Az orvostudomány rohamos fejlődése miatt a több mint 20 éve készült szótárt teljesen meg kell újítani. Ezen harmadik éve dolgozom, hozzávetőlegesen 60%-ban készült el. A teendő még nagyon sok, ebből a bizottság tagjaira is sok hárul: új szakszavak felderítése, ellenőrzés stb.

Folyamatos teendők

- A tudományos írások, szakszövegek és a tankönyvek orvosi nyelvének egységesítése:
Elengedhetetlen az orvosi folyóiratok, szakkönyvek egységes nyelvhasználatára, és ez nemcsak az idegen szavakra terjed ki. Szükséges a szerkesztők bevonása, egyeztetések az egységes álláspont kialakítására. Ennek érdekében szerkesztői ülést is szervezünk az Orvosi helyesírási és nyelvhasználati útmutató megjelenése után. Az egységesített szaknyelvhasználat a záloga annak, hogy a bizottság javaslatai a gyakorlatban is érvényesüljenek.
- A magyar orvosi nyelv egyetemi oktatásának kiterjesztése:
A Semmelweis Egyetemen tíz évet meghaladóan oktatjuk a magyar orvosi nyelvet kötelezően választható tárgyként. A tantárgy az általános orvosi műveltség tárgya, ezért igencsak kívánatos, hogy az orvostanhallgatók mindegyike felvegye, és úgy hagyja el az orvosi egyetemét, hogy:
 - tudja, miként kell egy tudományos közleményt megírni, olvasni, értékelni, mi a tudományértékelés, hogyan kell irodalmat keresni;
 - tudja, hogyan kell orvosi leleteket, jelentést, zárójelentést írni, a betegekkel beszélni, a társadalmat felvilágosítani;

- legyen alapvető ismerete a nyelvről és az orvosi nyelvről, amely a munkaeszköze;
- legyen tájékozott az orvosi nyelvhasználat és helyesírás kérdéseiben;
- legyen fogalma Váradi Lencsés Györgyről, Bugát Pálról, Markusovszky Lajosról és arról, hogy az *Orvosi Hetilap* magyar örökség – egyáltalán a magyar orvosi nyelv gyökereiről, az érte folytatott 500 éves küzdelemről;
- tudja, hogy mekkora az értelmiség felelőssége a magyar orvosi és a magyar nyelv versenyképességének megőrzésében; stb.

A bizottság feladata lépéseket tenni annak érdekében, hogy a tantárgy kötelező legyen, és bevezessék a többi orvosi egyetemen is, valamint a doktori iskolákban.

- Az orvosi szöveggyűjtemény, a korpusz összeállítása. Ezt Kuna Ágnes szervezi. Jelentősége felmérhetetlen az orvosi nyelv kutatása, értékelése stb. szempontjából.
- Az orvosi szakszavak helyes írásmódjának, a sajátos helyesírási formáknak a beépítése a helyesírási ellenőrző rendszerbe. Prószéky Gábor vállalta ennek megvalósítását. Nyilvánvaló, hogy először az orvosi helyesírás szótárát kell összeállítani.
- Más szakmák, szaknyelvek képviselőinek bevonása a bizottság munkájába.

Zárógondolat

Az Orvosi Nyelvi Munkabizottság létrehozása nagyszerű, méltó az MTA alapításának szelleméhez: a magyar nyelv ápolásához. Köszönet érte.

Bősze Péter
professzor